

УДК 37.013.42:371.83

*Катерина Петровська,
аспірант Бердянського державного
педагогічного університету*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТВОРЧИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

У статті розглядаються основні етапи та організаційно-методичне забезпечення методики формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

Ключові слова: *молодь, неформальні молодіжні об'єднання, методика, формування, суспільно-нормативна поведінка, організаційно-методичне забезпечення.*

В статье рассматриваются основные этапы и организационно-методическое обеспечение методики формирования общественно-нормативного поведения ученической молодежи творческих неформальных объединений.

Ключевые слова: *молодежь, неформальные молодежные объединения, методика, формирование, общественно-нормативное поведение, организационно-методическое обеспечение.*

The basic stages and organizationally-methodical providing of methodology of forming of publicly-normative behavior of student's young people of creative informal associations are examined in the article.

Key words: *young people, informal youth associations, methodology, forming, publicly-normative behavior, organizationally-methodical providing.*

У сучасному світі молодь – активний суб'єкт соціального відтворення і основний інноваційний потенціал суспільства. Якість і рівень розвитку свідомості, цінностей, мотивів поведінки, навченості і соціальної активності молодого покоління є найважливішими умовами соціально-економічних змін, інноваційною силою українського суспільства. Проте, процес інтеграції молодих людей в суспільство складений сам по собі, оскільки з одного боку для молодих характерна концентрація напруги і протиріч, з іншого – вони зустрічаються з нерозумінням і незатребуваністю, що викликає серйозні переживання, призводить до поведінкових конфліктів. Освоюючи соціальну реальність, у пошуках «виходу» в суспільне життя дорослих молодь, прагнучи проявити самостійність і розширити власні права, формує своє середовище, бере участь в різних неформальних об'єднаннях.

Проблема виникнення, діяльності та впливу на формування особистості молодіжних об'єднань різного спрямування є досить новою для науковців. Проте вже є вивченими різні її аспекти. Так, вагомий внесок у вивчення діяльності молодіжних та дитячих об'єднань в Україні внесли А. Булавін, Н. Головатий, В. Головенько, А. Корнієвський, М. Окаринський та ін. Вони досліджували різноманітні аспекти діяльності цих об'єднань з урахування регіонального компоненту. Історію виникнення, розвитку та діяльності неформальних молодіжних об'єднань розглядали М. Малютін, В. Лісовський, Ф. Штибіц, А. Яковлев та ін. В роботах І. Башкатова, Т. Егорової, А. Запесоцького, І. Зверевої, О. Карпенко, С. Косарецької, С. Левікової та ін. вивчено окремі різновиди неформальних об'єднань, процеси їх становлення та взаємодії з соціальними інститутами і формами суспільної свідомості.

Не зважаючи на наявність наукових робіт з проблеми участі молоді у неформальних молодіжних об'єднаннях, у наукових дослідженнях не знайшла поки що належного висвітлення проблема формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань та пошуку відповідного організаційно-методичного забезпечення цього процесу.

Зважаючи на гостру затребуваність сучасної освітньої-виховної системи в організації спеціальної роботи з учнівською молоддю творчих неформальних об'єднань, важливим є розробка методики, що охоплює аспекти виховного процесу, його теоретичні і технологічні компоненти. З огляду на це, метою нашої статті стало обґрунтувати основні етапи та організаційно-методичне забезпечення методики формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

На основі теоретичних засад дослідження, проведеного аналізу змісту основних напрямів роботи з учнівською молоддю творчих неформальних об'єднань та структурних компонентів суспільно-нормативної поведінки нами розроблена методика, яка відображає загальну структуру процесу формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань. Методика базується на виділених етапах: цілеутворюючому, інформаційно-пізнавальному та результативному.

Основними завданнями *цілеутворюючого етапу* стало стимулювання учнівської молоді творчих неформальних об'єднань до пізнання етичних принципів і норм поведінки. На цьому етапі відбувається активізація потреб, бажань і прагнень, необхідних для продукування суспільно-нормативної поведінки; вироблення позитивного ставлення до моральних норм, етичних принципів і умінь їхнього застосування у різних ситуаціях, а також розвиток просоціальних якостей особистості.

За В. Куніциною, знання особистості про себе й оточуючу дійсність,

про систему складних соціальних навичок міжособистісної взаємодії, про способи поведінки і певні сценарії дій у системі взаємин, уміння і навички етичної взаємодії, сформованість певних якостей характеризують компетентність особистості у сфері взаємин [2, с. 480].

Етичні знання є необхідною, але недостатньою умовою для формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань. Навіть знаючи норми поведінки, як зазначає Н. Хамська, молоді люди не завжди їх дотримуються, якщо знання не стали їхніми переконаннями. Тому учнівській молоді потрібно набути такого досвіду, за якого б вона переконалася в необхідності дотримуватися засвоєних норм і правил поведінки. На думку дослідниці, дієвими є лише такі знання, які не нав'язуються у формі готових висновків, а виникають унаслідок самоаналізу молоддю своїх властивостей, особливостей поведінки, коли вона приходить до самостійних висновків про необхідність виявлення цих знань у своїй поведінці [5, с. 36]. В. Семиченко наголошує на емоційно-ціннісній основі знань, оскільки лише тоді «знання про моральність внутрішньо засвоюються, якщо вони переживаються як цінність, тобто стають особистісно значущими» [3, с. 25].

На цілеутворюючому етапі учнівська молодь творчих неформальних об'єднань, по-перше, має усвідомити власні бажання наслідувати соціальну норму поведінки, ступінь задоволеності основних потреб, зміст мотивів поведінки, ціннісні орієнтації їх спрямованість і стійкість. По-друге, формування суспільно-нормативної поведінки на цьому етапі передбачає поступовий розвиток просоціальних якостей особистості, необхідних для продукування суспільно-нормативної поведінки: самосвідомість, соціальна активність, емпатійність, соціальний оптимізм.

Організаційно-методичне забезпечення процесу формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань на цілеутворюючому етапі представлено такими формами та методами, як соціодрами, рольові ігри, етичні бесіди, дискусії, диспути, круглі столи. Використання методу соціодрами сприяє розвитку соціальної відповідальності та соціально-нормативної поведінки учнівської молоді. Соціодрама являє собою спосіб драматичного програвання та обговорення ситуацій морального вибору. Метою її є усвідомлення своєї моральної позиції і вміння відстоювати і реалізовувати її в процесі взаємодії з іншими.

За допомогою методу соціодрами у юнацтва формується здатність обдумувати конкретні події і своє «Я» в контексті цих подій: зв'язок, залежність, інтерес, вплив, а також здатність передбачати результати свого вибору. Центральне місце в соціодрамі займає рольова гра. Використання методу рольової гри дає змогу, по-перше, сформулювати у молоді просоціальні особистісні якості через створення відповідної моделі поведінки, що відповідає соціальним нормам. По-друге, передбачає

надання можливості молодій людині виявити свої організаційні здібності, інтелект, життєву компетентність, ініціативу, при цьому брати на себе відповідальність за здійснення дій. По-третє, можливість вийти за межі своїх життєвих сценаріїв, проявити своє «Я», моделювати свою поведінку, імітувати поведінку інших людей. Участь членів творчого молодіжного неформального об'єднання в організації й проведенні рольових ігор забезпечуватиме їм отримання нових знань, формування різноманітних умінь і навичок, зразків поведінки, скорочуючи час накопичення соціального досвіду, а засвоєний досвід, за нашою думкою, зберігатиметься протягом тривалого часу.

Залучення учнівської молоді до дискусій (круглі столи, диспути, етичні бесіди) також є важливою формою роботи, оскільки дозволяє забезпечувати формування навичок презентації молоддю вербальних повідомлень, відстоювання власної точки зору та вміння вислуховувати партнерів по спілкуванню. При цьому вони вчаться сприймати різні точки зору, що є важливим, оскільки конфлікти часто виникають через нездатність прийняти переконання та інтереси інших. Формування таких умінь сприятиме, в свою чергу, підвищенню загального рівня їх комунікативної компетентності та здатності здійснювати творчу діяльність в соціально схвальній формі.

Стимулювання учнівської молоді творчих неформальних об'єднань до пізнання етичних принципів і норм поведінки на цілеутворюючому етапі розглядається нами як підготовка, підґрунтя для подальшого формування суспільно-нормативної поведінки на *інформаційно-пізнавальному етапі*, основним завданням якого є формування системи знань, умінь і навичок суспільно-нормативної поведінки, морально-етичних норм і правил поведінки.

Сформованість моральних знань, умінь і навичок запобігає появі примітивних і стереотипних суджень щодо змісту суспільно-нормативної поведінки і сприяє здійсненню учнівською молоддю творчих неформальних об'єднань свідомого вибору дій, які відповідають суспільним нормам.

Інформацію про моральні норми учнівська молодь отримує в сім'ї, на уроках, із засобів масової інформації тощо. Але цей процес здебільшого стихійний, не сприяє формуванню стійких переконань. У молодих людей під впливом різних чинників нерідко виникають хибні уявлення про моральні цінності. Тому необхідно надати цьому процесу системності, науковості, щоб сформувати надійні засади моральних цінностей.

На інформаційно-пізнавальному етапі учнівська молодь творчих неформальних об'єднань має, по-перше, зрозуміти сам предмет суспільно-нормативної поведінки, оволодіти знаннями норм етичних аспектів поведінки, способів виявлення нормативної поведінки у взаєминах. По-друге, мають бути сформовані такі вміння як: оперування моральними

судженнями та уміння вести конструктивний діалог на основі рефлексивності, емпатійності та толерантності. Оволодіння цими знаннями та вміннями має відбуватися за допомогою використання таких методів і форм роботи: тренінгів, кінолекторій, агітбригад, етичних міні-театрів.

Відомо, що соціально-нормативна поведінка ґрунтується на обізнаності з нормою та розумінні її змісту. Така інформація постійно транслюється під час проведення тренінгу-семінару. Одна з найважливіших задач нашого тренінгу-семінару – це робота з когнітивними схемами та особливостями щоденної поведінки, яка вже існує в учасників. Інформаційна частина тренінгу (семінару) знайоме учасників з такими поняттями як «норма», «соціальна норма», «поведінка», «стереотип» тощо. Тим самим ми не стільки прагнемо розширити їх словниковий запас та кругозір, скільки прагнемо поєднати ці теоретичні знання з відпрацьованими під час тренінгу, за допомогою певних вправ, емпіричними, щоб вони акумулювали новий досвід суспільно-нормативної поведінки, відрефлексований через почуття та сприйняття і побудували нову логіку розуміння природи регуляції суспільно-нормативної поведінки.

Ефективність кінолекторію у формуванні суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді зумовлена тим, що пізнавальне значення отриманої інформації зростає, коли вона доповнена фактами конкретної діяльності, відображеної в науково-популярному чи художньому фільмі. Кінолекторій забезпечує послідовний, тривалий і цілеспрямований вплив на учнівську молодь, дає можливість сформувати цілісне уявлення з багатьох проблем, отримати вичерпні відповіді на запитання.

Формуванню системи знань, умінь і навичок суспільно-нормативної поведінки підпорядковується така форма діяльності як етичний міні-театр. Важливе значення етичного театру полягає в тому, що він допомагає набути соціального досвіду взаємодії, є сферою самоствердження і самовираження, у ньому закладені можливості для розвитку емпатії та оцінних умінь. На думку О. Толченова, потужний виховний ефект театралізованих вистав, ігор зумовлений тим, що молодь у процесі співпереживання позитивним персонажам самостійно обирає зразок для наслідування, приходять до якогось висновку, обирає орієнтири власної поведінки. «Сила впливу на особистість цих, самостійно добутих, пережитих цінностей настільки велика, що нерідко проявляється у її реальному житті й діяльності» [4, с. 30].

Одним із напрямків етичного міні-театру є агітбригадний жанр як засіб виховання соціально-активної особистості. Агітбригада – творчий колектив, що виступає з різної тематики і зачіпає актуальні проблеми свого часу, який висміює негативні сторони нашого життя і показує позитивні моменти. Це єдинодоступний жанр, практично зручна і мобільна форма для невеликих, навіть технічно не оснащених кабінетів. У нашому

дослідженні ми використовуємо цей метод як пропаганду суспільно-нормативної поведінки.

Отримані знання та сформовані вміння учнівської молоді творчих неформальних об'єднань на інформаційно-пізнавальному етапі є підґрунтям для подальшого формування суспільно-нормативної поведінки на *результативному етапі*, основним завданням якого є узагальнення і творче переосмислення отриманої інформації з метою інтеграції отриманого досвіду в повсякденному житті та творчій діяльності, а також подальший розвиток компонентів суспільно-нормативної поведінки.

На цьому етапі учнівська молодь творчих неформальних об'єднань поглиблює здобуті знання під час тренінгів. Метою соціально-психологічного тренінгу тут є самопізнання та самодослідження (аналіз, зворотній зв'язок, рефлексія) через заняття, які побудовані з урахування творчого репертуару неформального об'єднання брейк-дансерів. Це, у свою чергу, дозволяє реалізувати потреби учнівської молоді творчих неформальних об'єднань у активній творчій діяльності, спілкуванні і, спираючись на позитивне в собі, досягти стану внутрішньої рівноваги, збагатитися спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного процесу спілкування і самокорекції як визначальних умов соціалізації особистості.

На спеціально організованих батлах (змаганнях), чемпіонатах, концертах художньої самодіяльності та фестивалях учнівська молодь має змогу об'єктивно оцінити себе, інших і ситуації взаємодії; зробити свідомий етичний вибір на основі сформованих оцінних еталонів, тобто дотримуватися загальноприйнятих правил, етичних аспектів поведінки у взаєминах з оточуючими; регулювати емоції, стани, почуття, тим самим проявляючи вміння уникати конфліктні ситуації і знаходити компроміс. Батл, баттл (англ. battle – бій, битва) – в хіп-хопі: танцювальна битва між учасниками для виявлення найсильнішого з них. Молоді люди, що приймають активну участь у батлах мають можливість сконцентрувати свою агресивну енергію на боротьбу в танці, тобто виплеснути цю внутрішню силу, щоб залишатися спокійними і вільними.

Фестивалі присвячені хіп-хоп культурі являють собою свого роду дослідні лабораторії, де наочно представлена палітра молодіжних культур, що виражаються у творчості. Молодіжні музичні фестивалі характеризують позицію учасників і любителів музики, прагнучих відстоювати свої пристрасті у боротьбі з музичними класичними ідеалами минулого часу. Фестивалі є винятковим за значенням видом комунікації, через який сучасна молодь і підлітки мають можливість ділитися культурним досвідом, вони стимулюють танцювальні традиції хіп-хоп культури, зберігаючи ідентичність.

Організація діяльності таких форм роботи розглядається нами як сфера самовираження і самореалізації учнівської молоді творчих

неформальних об'єднань, виявлення і розвитку їхніх обдарувань, нахилів, потенційних можливостей. Також необхідно надавати такій діяльності значимості: покладання відповідальності за підготовку і проведення певного заходу, а не обмежуватися лише участю. Брати участь у такого роду заходах може лише молодь з високим рівнем суспільної активності та прагненням до творчої самореалізації. Ці види діяльності є значимими для учнівської молоді творчих неформальних об'єднань, і тому, саме під час них вони зможуть, поєднавши отримані знання та сформовані вміння суспільно-нормативної поведінки, втілити їх у здійсненні творчої діяльності в соціально схвальній формі.

Пріоритетна роль у формуванні суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді належить соціальному педагогу, керівникам гуртків художньої самодіяльності. Також вагому роль у виборі способів реалізації творчого потенціалу учнівської молоді неформального об'єднання відіграють лідери цих груп. В нашому дослідженні вони виступають суб'єктами виховного впливу. Як стверджує О. Киричук, «будучи одним із суб'єктів виховного впливу на учнівську молоді, вони є організаторами педагогічної взаємодії їх із природним, предметним та соціальним середовищем» [1, с. 36]. Саме тому, окрім мети та завдань означених етапів, ми ставили собі за мету організувати спеціальне навчання соціальних педагогів, керівників гуртків художньої самодіяльності та лідерів творчих неформальних об'єднань, яке включає здійснення наступних завдань: усвідомлення соціальними педагогами необхідності реалізації особистісно орієнтованого підходу у виховному процесі, який передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємини; наповнення теоретичного й технологічного потенціалу суб'єктів виховання науковими уявленнями про сутність суспільно-нормативної поведінки; розширення кола знань про форми, методи, способи вивчення і формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань; проектування і здійснення виховної діяльності з урахуванням інтересів, можливостей учнівської молоді, розвитку їх активності; надання знань про способи, методи та засоби ініціювання створення молодіжних груп соціальних ініціатив на допомогу учнівській молоді творчих неформальних об'єднань.

Навчання суб'єктів виховного впливу передбачало упровадження в систему роботи позашкільних закладів методичного семінару-практикуму «Формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань» й апробації спецкурсу для майбутніх соціальних педагогів та практичних працівників «Соціально-педагогічна робота з творчими неформальними молодіжними об'єднаннями».

Поєднання у структурі занять методичного семінару-практикуму лекцій-діалогів і таких видів роботи як тренінги, дискусії, обмін досвідом, поради, рекомендування відповідної літератури тощо, на нашу думку,

забезпечуватимуть єдність теоретичної й практичної підготовки до роботи з учнівською молоддю творчих неформальних об'єднань.

Створюючи методику формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань, ми враховували, що якість будь-якої програми залежить, перш за все, від того, на основі яких принципів вона складена, наскільки точно і глибоко ці принципи дають можливість відобразити суть педагогічного процесу, які її цілі, суб'єкти, їх діяльність, спілкування і взаємини суб'єктів, матеріальна база тощо.

Таким чином, формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань відбувається у наступності всіх визначених етапах (цілеутворюючому, інформаційно-пізнавальному та результативному). Теоретичне обґрунтування і розробка методики формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань допомогли перейти до її практичного впровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції / О. В. Киричук. – Київ : Просвіта, 1983. – 350 с.
2. Куницына В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.
3. Семиченко В. А. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза : учебное пособие / Семиченко В. А. – Полтава, 1989. – 86 с.
4. Толченев О. А. Сценарное мастерство : методическое пособие в помощь начинающему автору / О. А. Толченев. – М. : ВЦХТ, 2002. – 160 с.
5. Хамська Н. Б. Підліток на шляху до моральності : навч.-метод. посіб. / Н. Б. Хамська. – Вінниця : Унівесум-Вінниця, 1998. – 136 с.